

Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası

Kemal YAMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İkt. ve İd. Bil. Fakültesi
Asst. Prof., Karabük University, Faculty of Eco. and Adm. Sci.

kyaman@gmail.com

Murat Gül

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi
Master Student, Karabük University

gulmurat@adalet.gov.tr

Öz

Birleşik Avrupa düşüncesi, İkinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkmış, yaşadığı değişimlerle bugünkü 28 üyeli "Avrupa Birliği" şeklini almıştır. Kurulan bu birlikte, üye devletlerin uyguladığı ortak politikaların başında Çevre Politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan araştırmalar ve uygulanan politikalardan da görüldüğü üzere; üye devletler, Çevre Sorunlarını dünyanın ortak sorunu olarak ele almakta, konulan hedeflerle, ileriye dönük önlemler alınmaktadır.

Avrupa Birliğinin faaliyetleri sadece ekonomik, kültürel ve siyasal alanlara değil, aynı zamanda çevre ile ilgili konulara da yoğunlaşmıştır. Bunun en önemli bir nedeni, çevresel bozulmanın ekonomik büyüme sonucunda ortaya çıkmasıdır. Ekonomik büyümenin tarım, turizm, enerji, sanayi gibi alanları içine aldığı düşünüldüğünde, bu alanlarda benimsenen ortak politikaların çevre konusunda da uygulanması ihtiyacı doğmuştur. Çünkü çevre dışındaki faaliyetlerin

devamlılığının sağlanabilmesi için, çevrenin korunması önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Çevre Politikası, Çevre Anlaşmaları, Çevre Sorunları, Çevre Yönetimi

From Founding to Present European Union's Environmental Policy

Abstract

After the Second World War, the idea of the United Europe, which can be expressed as the terms of the period and necessity, has evolved over the years and has become the 28-member European Union known today. Together with this establishment, Environmental Policies have an important place among the common policies implemented by the member states. As seen from the researches and the policies implemented, member states treat Environmental Problems as a common problem of the world and forward-looking measures are taken with the targets set.

The activities of the European Union are focused not only on economic, cultural and political fields, but also on environmental issues. The most important reason for this is that the environmental degradation is the result of economic growth. Considering that economic growth encompasses areas such as agriculture, tourism, energy, industry, there is a need to implement the common policies adopted in these areas on the environment. Because; In order to ensure continuity of activities outside the environment, protection of the environment is important.

Keywords: European Union, European Union Environmental Policy, Environmental Agreements, Environmental Issues, Environmental Management

Giriş

Avrupa Birliğinin kuruluş amaçları incelendiğinde karşımıza ilk çıkacak olan, ekonomik olarak büyümenin ana hedef olarak ele alınmasıdır. Birlik üye devletlerinde çevre standartlarını ve uygulamalarını ortak bir seviyeye yükseltmek için çevre sorunlarına yakın bir ilgi göstermişlerdir (Keleş, 2013, s.143). Halkın refahının ve kalkınmasının ekonomik büyüme ile mümkün olacağı düşüncesiyle, bütün politikalar bu yönde şekillenmiş, büyüme sağlanırken çevreye verilen tahribat dikkati çekmemiştir. Ancak, gelinen noktada tahribatın gün yüzüne çıkması, ekonomik faaliyetleri de etkilemiş, çevrenin göz ardı edilerek ekonomik kalkınma sağlanmasının mümkün olmayacağı kanaatine varılmıştır.

AB'ye üye ülkeler, hem Birliğin mevzuatını kabul etmek hem de Birliğin mevzuatına aykırı yasa çıkarmamak zorundadırlar. Bu nedenle üyelerin yasama yetkisine belli ölçülerde sınırlama getirilmiştir. Birliğin kurallarına göre çevre dış ilişkilerde olduğu gibi, ortak yetki alanına giren konulardan biridir. Ancak herhangi bir konuda eğer Birliğin kararı yoksa, o zaman üye devletler, kendi düzenlemelerini yapmak konusunda serbesttirler (Yaşamış, 1999, s.176''dan aktaran Eren ve Kılıç, 2001).

Avrupa Birliğinin ortak bir çevre politikası geliştirmesinin temel nedenleri olarak birlik içinde serbest rekabetin ve dolaşımın sağlanması, ulaşılan sağlıklı yaşam kalitesinin daha da yükseltilmesi, çevre

kirliliğinin ülkelerin siyasal sınırlarını aşıyor olması ve birlik dışındaki çevre korumacı faaliyetler sayılabilir (Ertürk, 2011, s.398-399)

Bu bağlamda, Avrupa Birliğinin ortak bir çevre politikası uygulamasının sebepleri, süreçleri ve hedeflenen amaçlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Çevre Sorunları

Çevre sorunlarını, çevreyi oluşturan toprak, su, hava gibi unsurların, kirlenerek zaman içinde nitelik ve değerlerini kaybetmesi olarak adlandırabiliriz. Nüfusun hızlı artışı, plansız kentleşme ve sanayileşme, tarımda kullanılan kimyasal gübreler, atmosfere salınan gazlar gibi birçok etken çevrenin kirlenmesine sebep olmakta, bu da çevre sorunlarını beraberinde getirmektedir. Doğanın sahip olduğu yenileme gücü sayesinde ilk etapta fark edilmeyen çevre kirliliği, kirletici unsurların artması ve çeşitlilik kazanmasıyla, doğanın temizleme gücünün üstesinden gelemeyeceği bir hal almaktadır. Bu da çevre sorunlarının birdenbire oluşmadığını, kirlenmenin canlılar tarafından fark edilmeden önce belirli bir birikim süreci geçirdiğini göstermektedir. Bu durumda çevre sorunlarıyla mücadele etmek için, sorunun ortaya çıkması beklenmeden, kirliliğe neden olan etmenlerin kaynağında bertaraf edilmesi gerekmektedir.

2. Avrupa Birliği Çevre Politikası

İnsanların çevre ile olan ilişkisi ilk çağlara kadar dayanmakla birlikte, sanayi devrimine kadar çevre kirliliği ile ilgili herhangi bir olumsuzluk dikkati çekmemiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte üretim şekilleri değişmiş, dünyada giderek artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere sanayi dalları çeşitlenmiştir. Ekonomik büyümenin

öncelikli hedef olarak görüldüğü Avrupa ülkelerinde, refah ve barışın ancak ekonomik büyüme ile mümkün olabileceği düşüncesiyle, politikalar da bu yönde şekillenmiştir.

II. Dünya Savaşından sonra, dönemin şartları göz önüne alındığında, zorunluluk olarak ortaya çıkan birleşik Avrupa fikri, zamanla 28 üyesi olan bu günkü Avrupa Birliği şeklini almıştır. Ekonomik kalkınmanın, birlikte hareket etmekle mümkün olacağı düşüncesiyle kurulan birlik, zamanla sosyal konularda da ortak hareket etmeye başlamıştır.

Birliğin faaliyetleri incelendiğinde, ekonomik, kültürel, siyasal alanda yapılan ortak hareketlerin içinde, çevre konusunun da olmasının önemli bir nedeni, çevre sorunlarının ekonomik büyüme sonucunda açığa çıkmasıdır. Ekonomik büyümenin tarım, turizm, enerji, sanayi gibi alanları içine aldığı düşünüldüğünde, bu kollarda uygulanan ortak politikaların çevre konusunda da uygulanması ihtiyacı doğmuştur.. Ortak çevre politikasının belirlenmesi düşüncesinin bir diğer sebebi de, üye ülkelerde aynı yaşam standardına sahip olunması ve çevrenin Avrupa da bir bütün olarak ele alınması biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa'da benimsenen ortak çevre politikalarının çok eskilere uzanan bir geçmişi yoktur. Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulduğu 1957' yılında, bütün dünyada olduğu gibi toplulukta da çevre kirliliği önemli bir sorun olarak görülüyordu. Çevre eylem planlarının ilk kez uygulanmaya başlandığı 1973 yılına kadar, ortak bir çevre politikasının varlığından söz edilmesi de mümkün değildir. Örneğin 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasında çevreye ait her hangi bir hüküm yer almamaktaydı.

1960'lı yılların sonlarında, dünyada ekonomik büyümenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri, ilk kez gözlemlenmeye başlanmıştır. Çevre kirliliğinin giderek artması ve zamanla insan sağlığının yanı sıra, ekonomik gelişmeyi de olumsuz yönde etkilediğinin anlaşılması üzerine, çevre faktörü göz önünde bulundurulmadan, yalnızca ekonomik kalkınmaya odaklanmanın artık mümkün olmadığı fikri doğmuştur. Kirliliğin verdiği zararların belirgin şekilde ortaya çıkması sonucunda, bireysel olarak başlayan farkındalık zamanla ülkeleri bu yönde politikalar belirlemeye itmiştir. Bu fikirlerden hareketle ekonomik büyümenin çevre üzerine yarattığı olumsuz etkileri azaltma ve önlemeye yönelik önlemlerin geliştirilmesi ilk defa gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, 1972 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde Stockholm Konferansı düzenlenmiş olup, bu konferansta ilk kez BM Çevre Programı oluşturulmuştur. Bu programın önemi, dünyada ortak çevre politikalarına öncülük eden girişim olarak değerlendirilebilir. Bunun devamında Roma Kulübü'nce hazırlattırılan Büyümenin Sınırları "The Limits to Growth" adlı rapor Avrupa Birliği Çevre Politikalarının zeminini oluşturmuştur (Meadows vd., 1972)

2.1. Avrupa Tek Senedi ve Çevre

Avrupa Birliği, çevrenin korunması konusuna 1951 ve 1957 yıllarında imzalanan kurucu anlaşmalarda yer verilmediği görülmektedir (Budak, 2004, s.395). Ancak 17 Şubat 1986'da imzalanan ve 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedinde, Roma Antlaşması üzerinde değişiklikler yapılması suretiyle ilk kez çevre sorunlarına bağımsız bir bölümde yer verilmesi sağlanmıştır. VII. Başlık kapsamında ele alınan hükümlerde Ortak Çevre Politikasının hukuki çerçevesi çizilmiştir. Bu maddeler, Topluluğun benimsediği çevre

politikaları ve uygulamaların hedef ve kapsamını belirlemekte, bu alanda yetki dağılımını açıklamakta ve o zamana dek Topluluk müktesebatının bir parçası olup olmadığı tartışılan çevre politikasına resmen bir topluluk politikası kimliği kazandırmaktadır (Ekeman, 1998, s.14). Avrupa Tek Senedi çevre sorunlarını; hava ve su kalitesinin korunması, atıkların kontrolü ve yönetimi, flora, fauna ve peyzajın korunması, kimyasalların kontrolü ve gürültünün sınırlandırılması başlıkları altında tanımlamıştır (Aydın ve Çamur, 2017, s. 31).

Ayrıca senedin 100a maddesi ile de ortak bir pazar hedefinin gerçekleştirilmesi aşamasında; çevre, insan sağlığı ve işgücünün korunması arasındaki ilişkiye de açıklık getirilmiştir. İlgili maddeye göre Ortak Pazarla alakalı bir yasa teklifinde bulunulacağı zaman, sağlık, güvenlik, çevrenin ve tüketicinin korunması hususunda üstün bir koruma düzeyi temel alınacaktır. Tek Senet'te ayrıca, üye ülkelerin ve Topluluğun çevre sorunları ile savasımında üçüncü ülkelerle ve ilgili uluslararası örgütlerle işbirliğine gidebileceğine değinilmektedir (Duru, 2007, s. 280).

2.2. Maastricht Antlaşması

Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçişi simgeleyen antlaşmanın temelleri, 9-10 Aralık 1991'de Hollanda'nın Maastricht kentinde yapılan AT Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesiyle atılmıştır. 1992'de imzalanan ve 1993'de yürürlüğe giren olan antlaşma kapsamında üye devletler arasında bir parasal birliğe geçilmesinin; dış politika, güvenlik, adalet ve iç işleri alanlarında da ortak politikalar belirlenmesi suretiyle bir siyasi birliğin sağlanması ile mevcut politikaların güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Görmez, 2010, s.89).

Güçlendirilmesi planlanan politikaların içerisinde, Çevre Politikaları da önemli bir yer tutmaktadır. Tek Senedinde yer alan çevre ile alakalı maddelerin genişletilmesi çalışmalarının olduğu görülen bu antlaşmada, özellikle sürdürülebilir kalkınma ve subsidiaritede kavramları ön plana çıkmaktadır. Avrupa birliğinin amaçları ile ilgili ikinci maddede yer alan sürdürülebilir, enflasyonist olmayan ve çevreye saygılı bir büyümeyi öngörmesi, çevre politikalarında sürdürülebilirliği ilk kez vurgulamaktadır. Bir diğer kavram olan subsidiaritede ilkesine göre ise; bir konu, hangi düzeyde daha etkili ve verimli ele alınabilecekse, gerekli eylemin de o düzeyde gerçekleştirilmesi vurgulanmıştır. Yani mevcut konuya en faydalı yaklaşımın, üye devletin kendisi tarafından yapılması gerekiyorsa müdahale de o devlet tarafından yapılmalı, topluluk tarafından ele alınması daha doğru olacaksa da topluluk tarafından müdahale edilmesi gerekliliği ifade edilmektedir. Ayrıca sözleşmenin 3k maddesinde de, 2. Maddede belirtilen sürdürülebilir kalkınmanın, Çevresel Politikalarla yapılabileceğinin açıklanması suretiyle, ortak çevre politikalarının gerekliliği ortaya konmuştur.

2.3. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları

16-17 Haziran 1997 tarihinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesinde, hükümetler arası konferans neticesinde, kurucu antlaşmanın bazı maddelerinde değişiklik yapılması onaylanmıştır. 1999 yılında yürürlüğe giren antlaşmaya göre; Avrupa Birliği ülkelerinin bütünleşmesi kapsamında, antlaşmada yapılan değişikliklerle, sürdürülebilir kalkınma ilkesi eklenmiştir. Çok derin değişikliklerin görülmediği Amsterdam antlaşmasında, alınan yeni karara göre, ülkeler kendi koşullarını ilgilendiren konularda karar alma konusunda yetkilendirilmiş, lokal olarak kendilerine faydalı olacak durumlarda,

topluluk kuralları ile çelişmesi durumunda, komisyona bilgi vermek suretiyle karar alabilmeleri sağlanmıştır.

Nice Antlaşması'nda ise çevre politikası ile alakalı önemli bir değişiklik olmamakla birlikte, sadece su kaynaklarının kullanımıyla ilgili küçük değişiklikler bulunmaktadır.

2.4. Lizbon Stratejisi

Avrupa Birliği 2000 yılında, ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi ve devamlı kılınabilmesinin, yenilik yaratabilme ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilme ile mümkün olacağı tezinden hareketler Lizbon Stratejisini ortaya koymuştur. Bu stratejiye göre, AR-GE faaliyetlerine önem verilmeli, daha fazla teknolojik gelişmeye dayalı kaliteli istihdam sağlanmalı ve sosyal uyum sağlanarak sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, politikaların ana merkezinde insanın bulunması gerektiği, ancak insana yapılan yatırımla aktif refah devletinin sağlanacağı ifade edilmekteydi.

Bu amaçlar doğrultusunda Göteborg'daki Avrupa Konseyi tarafından sürdürülebilir kalkınma hedefleri açıklanmış olup, buna göre: Elektrik enerjisinin yenilenebilir kaynaklardan üretilme kapasitesinin 2010 yılına kadar %22 seviyesine yükseltilmesi, ulaşım hizmetleri sağlanırken çevreye zarar vermeyecek yöntemlerin kullanılması ve çevre dostu altyapı hizmetlerine öncelik verilmesi; trafik yoğunluğu, çevre ve gürültü kirliliği gibi olumsuzluklarla mücadele, doğal kaynakların verimli kullanılması ve büyümeden doğan atıkların geri dönüşümünün sağlanması, insan sağlığını doğrudan etkileyen; antibiyotik direnci, kimyasal madde kullanımı, enfeksiyona dayalı hastalıklar, gıda kalitesi ve güvenlik gibi hususlarda vatandaşların

bilgilendirilmesi, sera gazı salınımının 2005 yılına kadar hissedilir derecede azaltılması ve 2010 yılına kadar biyoloji çeşitlilik kaybının durdurulması ana hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belirlenen bu hedefler kapsamında, 2005 yılında yapılan ara değerlendirmede, konulan hedeflerle ulaşılamadığı tespit edilmiş, bu başarısızlıktan alınan derslerle Lizbon Stratejilerini daha ileriye taşıması düşünülen *2020 Stratejik Planı* ortaya konmuştur.

2.5. Avrupa 2020 Stratejisi

Avrupa 2020 Stratejisi; Lizbon Stratejik Planının özellikle 2008 yılında ortaya çıkan ve bütün Avrupa'da etkisini gösteren ekonomik ve mali kriz sonrasında başarısızlıkla sonuçlanması sonucunda, akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme olarak belirlenen üç temel ayaktan oluşmaktadır.

Akıllı büyüme kapsamında, Avrupa Birliği ekonomisini, bilgi ve yenilikçilik temelli bir ekonomiye dönüştürmeyi,

Sürdürülebilir büyüme kapsamında, kaynakların daha verimli kullanıldığı, çevre hassasiyetinin geliştiği ve daha rekabetçi bir ekonomi temellerinin atıldığı,

Kapsayıcı büyüme kapsamında ise Avrupa Birliği'ni sosyal ve bölgesel uyum sürecini tamamlamış, istihdam olanakları yüksek bir ekonomiye dönüştürmeyi hedeflemektedir.

Avrupa 2020 Stratejisi ayrıca, Çevre Politikalarını sürdürülebilir büyüme başlığı altında ele almış, Avrupa Birliği'nin; kaynakları daha verimli kullanan ve israfını önleyen, ekonomik rekabetin sağlandığı, biyoçeşitliliği koruyan ve düşük karbon salınımı olan bir noktada olması

hedeflenmektedir. Bunlara ek olarak, Avrupa 2020 Stratejisinde, Avrupa Birliği'nin, çevrenin korunması ve iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik hedefleri ise;

- 1990 yılı ile mukayese edildiğinde, sera gazı emisyonunun %20 oranında azaltılması, ayrıca gelişmekte olan ülkeler de buna katkı sağladığı takdirde oranın %30 seviyelerine yükseltilebileceği,
- Avrupa Birliğindeki toplam enerji tüketiminin %20'sinin yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilmesi,
- Enerji verimliliğinin %20 oranında artırılması olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdem ve Yenilmez, 2017;s. 91-119).

2.6. Çevre Eylem Programları

Buraya kadar yapılan açıklamalarda, çevre politikalarının hukuki süreci incelenmiş, alınan kararların uygulamaya konması ise çevre eylem programları ile mümkün olmuştur. 1972 yılında Paris'te yapılan Avrupa Zirvesi'nde dönemin dokuz üye devleti AB Çevre Politikalarının önemini vurgulamış ve bir faaliyet programı oluşturulmasını istemiştir. Bu zirvede alınan kararlar doğrultusunda AB tarafından (Bayram, Altıkat ve Torun, 2011, s.34) 1973 yılından başlanarak günümüze değin Çevre politikaları çeşitli dönemlerden geçmiş, bu politikalar 7 çevre eylem programında uygulama alanı bulmuştur. İlk dört çevre eylem programının ana teması "kirliliğin önlenmesi iken beşinci planda "sürdürülebilir kalkınma ve sorumluluk paylaşımı", 6. Planda ise "Çevre 2010 geleceğimiz tercihimiz" ana temayı oluşturmuştur (Çokgezen, 2007, s.93).

2.6.1. Birinci Çevre Eylem Programı (1973-1976)

Programın temel amacı “Ulusal çevre politikalarının, birbirine uyumlu hale getirilmesi ve koordine edilmesidir”. Birinci Çevre Eylem Programı'nın genel prensipleri on bir başlık halinde verilmiştir. Bu başlıklar kısaca:

- Kirliliğin oluşmadan önce kaynağında önlenmesi,
- Teknik yönden planlama yaparken ve karar alma sürecinde konunun çevre ile olan ilişkisinin en erken safhada dikkate alınması,
- Doğal kaynakların kontrolsüz kullanılması ve doğanın sömürülmesinin, ekolojik dengeye zarar vereceği gerçeğiyle hareket edilmesi,
- Kirlilikle mücadele ve çevrenin korunması kapsamında bilimsel ve teknolojik araştırmaların desteklenmesi,
- Kirletme sonucu ortaya çıkan maliyetin, kirletenden tazmini,
- Birliğin herhangi bir üyesinin yaptığı etkinliğin, bir diğer ülkede çevre zararlarına yol açmaması,
- Çevre politikaları belirlenirken, gelişmekte olan ülkelerin de durumlarının dikkate alınması,
- Küresel düzeyde çevrenin araştırılması ve çevre politikalarının geliştirilmesini teşvik eden girişimlerin artırılması,
- Çevrenin korunmasının, bütün birlik için önemli olduğu gerçeğiyle; ortaya konan çevre politikalarının başarıya ulaşması için ortak hareket edilmesi ve konuyla ilgili olarak düzenli eğitimlerin verilmesi,
- Kirlilik çeşitlerinin kategorize edilmesi ve bu ayrımlar bağlamında kirlilik seviyelerine göre öncelikler tespit edilmesi,

➤ Belirlenen bu genel prensipler bazı ülkelerle sınırlı kalmamalı, bütün ülkelerce benimsenmeli, uzun vadeli ortaklık anlayışı çerçevesinde, ülkelerin bu alandaki ulusal programları birbiri ile koordine edilmelidir.

Günümüzde bu programın bazı amaç ve ilkeleri geçerliliğini korumakta olup, Birinci Eylem Programı'nın en büyük katkısı, bundan sonra hazırlanacak olan çevre programlarına öncülük teşkil etmiş, ana amaçlar saptanarak sonraki planlamalara ışık tutmuştur (Erdem ve Yenilmez, 2017, s.91-119).

2.6.2.İkinci Çevre Eylem Programı (1977-1981)

İkinci Çevre Eylem Programı, birinci Çevre eylem programının devamı ve genişletilmiş şeklidir. Bu programda daha çok çevre politikaları ve istihdam ilişkileri kapsamında çevre finansmanı üzerine durulmuştur. Ayrıca, Çevresel Etki Raporları (ÇED) ilk kez gündeme gelmiş, gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin, çevre yönünden, olası olumlu ve olumsuz yanları önceden tespit edilerek, çevreye zarar vermeden veya verilecek zararın en aza indirgenmesi suretiyle yapılması hayata geçirilmiştir.

2.6.3.Üçüncü Çevre Eylem Programı (1982-1987)

İlk iki programa göre, daha genel bir bakış açısına sahip olan Üçüncü Çevre Eylem Programında, özel konular yerine daha genel konulara değinilmiş olup, çevre politikalarında önleyici politikalara yer verildiği görülmüştür. Programda ayrıca çevrenin diğer programlarla entegrasyonu, Akdeniz Bölgesi'ndeki çevresel koruma, ulaşım kaynaklı gürültü kirliliği, sınır ötesi kirlilik ile mücadele, tehlikeli kimyasal maddeler, atık yönetimi, temiz teknoloji gelişiminin teşvik edilmesi,

hassas çevre alanlarının korunması ve gelişmekte olan ülkelerle işbirliği konularına öncelikli olarak yer verilmiştir.

3. Çevre Eylem Programını genel manada yorumlayacak olursak; kirliliğin bertaraf edilmesinden ziyade, kirliliğe neden olan etmenlerin ortaya çıkmadan evvel önlenmesi esasları üzerine şekillenmiştir. Bu bağlamda; sanayide daha az kirletici kaynakların kullanılması, geri dönüştürülmesi mümkün olmayan atıkların ortaya çıkmasına engel olacak alternatif fikirlerin geliştirilmesi ve nükleer enerji ile fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltacak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, ilgilenilmesi gereken konular arasında sayılabilir.

2.6.4.Dördüncü Çevre Eylem Programı (1987-1992)

Avrupa Tek Senedi ışığında hazırlanan bu programda, çevrenin ve kaynakların korunması bir bütün olarak değerlendirilmiş olup, kirliliğin oluşmadan önlenmesi konusuna ağırlık verilmiştir. Ayrıca bu programda 1987 yılının Avrupa Çevre Yılı olarak seçildiği ifade edilmiştir. Program kapsamında ele alınan temel konular; kirliliğin önlenmesi ve kontrolü, çevresel kaynakların yönetimi, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, uluslararası düzeyde eylem sayılabilir.

Dördüncü Eylem Programı, çevre politikası alanında Avrupa Tek Senedi'nde belirtilmiş olan hedefleri gerçekleştirme amacına yönelmiş ve ilk üç eylem programının geçerli olduğunu da vurgulamıştır (Budak, 2004, s.403).

2.6.5.Beşinci Çevre Eylem Programı (1993-2000)

Avrupa Birliği Çevre Politikasının ana esasları kapsamında hazırlanan programda, Maastricht Antlaşmasında ele alınan sürdürülebilirlik kavramına, kalkınma kavramında eklenerek genel bir

açıklama yapılmıştır. Daha sonra hazırlanan Amsterdam Antlaşmasına kılavuz olan bu bütüncül açıklama, birçok çevresel sorunu detaylarıyla ele almıştır. Bu programın diğer bir önemi de, birliğin diğer politikalarının çevre politikalarına uyum sağlayacak şekilde hazırlanmasının kararlaştırılmasıdır. Program kapsamında tespit edilen sorunlar; iklim değişikliği, asitleşme ve hava kirliliği, biyoçeşitlilik, su kaynaklarının kirliliği, kentsel çevrenin ve kıyıların bozulması ve atıklar olarak sıralanabilir.

2.6.6. Altıncı Çevre Eylem Programı (2001-2010)

2010 yılı itibariyle, ilerleyen 10 yılda ulaşılması planlanan hedeflerin açıklandığı program, “Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz” adıyla açıklanmıştır. Bu programa göre:

➤ *İklim Değişikliği*: Fosil yakıtların kullanımı sonrasında, açığa çıkan gazların küresel ısınmana sebebiyet vermesi nedeniyle önlemler alınarak, 2008-2012 yılları arasında Sera Gazı emisyonunun %8 oranında azaltılması,

➤ *Doğa ve Biyolojik Çeşitlilik*: Farklı türden canlıların korunarak, endüstriyel kazaların önlenmesi,

➤ *Çevre ve Sağlık ve Yaşam Kalitesi*: İnsanların sağlığını olumsuz etkilediği saptanan hava, su ve gürültü kirliliği gibi etmenlerin azaltılması,

➤ *Doğal Kaynaklar ve Atıklardır*: Doğal kaynakların korunması ve çöplerin geri dönüşüm sağlanacak şekilde ayrıştırılarak, atık oluşumunun önlenmesi planlanmıştır.

Programın 5.Çevre Eylem Planına uyum sağladığı görülmekte olup; yürürlükteki mevzuatın iyileştirilmesi, piyasa ile yakın çalışma, çevre gereklerinin diğer politikalara entegre edilmesi, arazi kullanımının

planlanması ve idari kararlarda çevre konusunun dikkate alınması olarak ifade edilen öncelikli konular arasındadır.

2.6.7.Yedinci Çevre Eylem Programı (2013-2020)

Gezegeenin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak” sloganıyla yayınlanan programda, sürdürülebilir kalkınma anlayışının yayılmasıyla beraber, gelineen noktanın yetersiz olduğu vurgulanmış, teknoloji gelişmeler ışığında sorunların üstesinden gelinebileceği belirtilmiştir. 2020 kadar yılına yapılması gereken öncelikli hedeflerin özetlendiği programda, 2050 yılına kadar uzun vadeli bir görüş sunulmaktadır. 9 önceliğin belirlendiği program, diğer programlarda da görüldüğü üzere üye ülkelerin mevzuatlarına uyum sağlanabilmesi için bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Bunlardan bazıları:

- Birliğin doğal sermayesinin korunması,
- Birliğin rekabetçi ve düşük karbon ekonomisine geçişinin sağlanması,
- Birlik vatandaşların sağlık ve refahının çevre ile ilgili risklere karşı korunması,
- Birlik Çevre Mevzuatının uygulanmasının geliştirilmesi,
- Çevre ve iklim politikaları için gerekli yatırımın sağlanması,
- Çevrenin diğer politika alanlarına uyumunun ve tutarlılığın sağlanması,
- Şehirlerin sürdürülebilirliğinin güçlendirilmesi,
- Birliğin uluslararası çevre ve iklim sorunları konusundaki etkinliğinin güçlendirilmesidir.

Belirlenen bu öncelikler, kendi içerisinde temel, kolaylaştırıcı ve ek yatay öncelik olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre:

Temel Hedef

Temel hedefin, birliğin doğal sermayesini muhafaza etmek, daha az kaynak harcamak suretiyle daha fazla verim elde etmek ve çevrenin korunmasının, aslında insanın korunmasına eşdeğer olması şeklinde açıklanabilir.

Kolaylaştırıcı Hedef

Temel Hedefe ulaşabilmek için kolaylaştırıcı hedefleri; Çevremiz, sağlığımız ve bütçemiz için gelişmiş uygulamaların tercih edilmesi, bilgi düzeyimizi sürekli geliştirerek en doğru kararları alabilmemiz için güncel verileri kullanmak, yapılacak yatırımlarda çevremizin “Yeşil” kalmasını sağlayacak yöntemlerin seçilmesi ve teşvik edilmesi, hazırlanan politikaların birbirleri ile uyumlu olması ve uygulanacak tek bir yaklaşım ile farklı sorunların üstesinden gelebilme olarak açıklayabiliriz.

İki ek yatay öncelik hedefleri:

- Sürdürülebilir Şehirler: Ortak çözümler için birlikte çalışma,
- Uluslararası Zorluklarla Mücadele: "Gezegenimizin sınırları içinde iyi yaşamak (Erdem ve Yenilmez, 2017, s. 91-119).

3. Sonuç

1960'lı yılların sonlarında, dünyada ekonomik büyümenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri ilk kez gözlemlenmeye başlanmıştır. Çevre kirliliğinin giderek artması ve zamanla bunun bütün insan sağlığının yanı sıra ekonomik gelişmeyi de olumsuz yönde etkilediğinin anlaşılması üzerine, çevre faktörü göz önünde bulundurulmadan, yalnızca ekonomik kalkınmaya odaklanmanın, artık mümkün olmadığı fikri doğmuştur. Bu fikirden hareketle ekonomik büyümenin çevre

üzerine yarattığı tahribatı azaltma ve önlemeye yönelik tedbirler geliştirilmesi ilk defa gündeme gelmiştir.

İkinci dünya savaşı sonrasında bir araya gelen Avrupalı devletler, öncelikli hedef olarak ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek istemiş, bütün politikalarda bu yönde belirlenmiştir. Halkların refah düzeyinin yükseltilmesi ve kalkınmanın sağlanabilmesinin, mali yönden büyümekle mümkün olacağı düşüncesi, çevreye verilen tahribatın, fark edilmemesine sebep olmuştur. Ancak zamanla çevre kirliliğinin, ekonomik büyümeyi tehlikeye soktuğu görülmüş, bu durumda birliği önlem almaya itmiştir. Çevrenin göz ardı edilerek herhangi bir politikanın uygulanmasının mümkün olmayacağı, birliğin 1973 yılından sonraki politikalarına da yansımaya başlamış, çevrenin korunması için detaylı çalışmalar ve düzenli eylem programları açıklanmaya başlamıştır. İlk eylem programının görüldüğü 1973 yılından bu yana 7 çevre eylem programı yayınlanmıştır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, dünyanın giderek "kirlenmekte" olduğu, önlem alınmadığı takdirde, gelecek nesillere sağlıklı bir çevrenin bırakılamayacağı aşikârdır. Dünyada giderek artan nüfus ve buna paralel olarak ilerleyen; teknoloji, ulaşım, altyapı, sanayi gibi insanlığa faydalı olan gelişmeler, diğer yandan da doğal kaynaklarımızı tüketmektedir. Önceleri, tükenen bu kaynakların; doğa tarafından yenileneceği, kirlenmenin de yine doğa eliyle temizleneceği varsayılarak, çevre ile alakalı politikalar belirlenmemişse de, zaman, insanlığın tüketme hızının, doğanın yenileme hızından çok daha fazla olduğunu göstermiştir. Gerek Avrupa Birliğinde, gerekse de dünyada; çevre ile alakalı politikalar hazırlanırken, kirliliğin ana etmeni olan "insan"a ulaşmak ana hedef olmalıdır.

Unutulmamalıdır ki;

“Doğa; insan olmadan da yaşar, ama insan doğa yok olduktan sonra yaşayamaz.” **Paul Ehrlich.**

Kaynakça

Aydın, A. H. ve Çamur, Ö. (2017), Avrupa Birliği Çevre Politikaları Ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, s.21-44.

Bayram, T. T., Altıkat, F. ve Torun, E. (2011), Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi / Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech.* 1(1): 33-38.

Budak, S. (2004), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar* içinde Uluslararası Çevre Düzenlemeleri Bağlamında Politika Adalet ve Katılım, Beta Yayınevi, Editör: Mehmet MARİN Uğur YILDIRIM, Bölüm Sayfaları:45 -61.

Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye ,*Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, Yıl 2007,Cilt XXIII, Sayı 2.

Duru, B. (2007). *Avrupa Birliği Çevre Politikası*. (Ed., Erhan, Çağrı ve Senemoğlu, Deniz). İmaj Yayınevi: Ankara. s. 280.

Ekeman, E. (1998) *Avrupa Birliği ve Türkiye’nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi*, İktisadi Kalkınma Vakfı, Yayın No:153,İstanbul,1998

Erdem, .M.S. ve Yenilmez, F. (2017). ,Türkiye’nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi,,* 4(2), 91-119.

Eren, V. ve Kılıç, S. (2001). Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 0-0.

Ertürk, H. (2011). *Çevre Politikası*, Ekin Yayınevi, Sayfa sayısı:498, ISBN:978-605-5431-73-0.

Görmez, K. (2010), *Çevre Sorunları*, Nobel Kitabevi, Basım sayısı:3, Sayfa sayısı:175. ISBN6053200949

Keleş, R. (2013). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası*, Yakın Kitabevi, İzmir

Meadows, D.H., Meadows, G., Randers, J. and Behrens III, W.W. (1972) *The limits to growth*. Universe Books, New York.

Yaşamış, F. D.(1995), *Çevre Yönetiminin Temel Araçları*, İmge Yayınları, Ankara.